

Vanhin tunnettu

Kansan suussa elänyt kalevalamittainen Piispa Henrikin surmavirsi lienee syntynyt jo 1200-luvulla Köyliössä. Se merkittiin ensimmäisen kerran muistiin 1600-luvulla. Runosta on useita eri puolilta Suomea tavattuja toisintoja. Niiden lisäksi yksi jos toinenkin runoniekka muunteli surmavirttä mieleisekseen. Köyliö-seuran kotisivuilla olevat esimerkit osoittavat, että niissä kaikissa itse tarinan tapahtumat pysyvät samoina.

Vaikka kirkollista legendaa surmavirsineen ei voi pitää historiallisesti luotettavana, se epäilemättä pohjautuu todelliseen tapahtumaan. Köyliöläisten on helppo liittää useat surmavirressä mainitut paikannimet olemassa oleviin maastokohtiin. Ylioppilas Th. Reinius löysi tässä ensimmäisenä olevan ns. Alkuperäisen Surmavirren keskiseltä Pohjanmaalta Toholammin pitäjältä v. 1852. Tämä alkuperältään tuntematon käsikirjoitus oli mamselli Amalia Christina Birlingin hallussa. Hän oli saanut sen perintönä vuosina 1748-1820 eläneeltä Lohtajan kirkkoherralta Antti Törnudd vanhemmalta. Käsikirjoituksen paperi, tekstin ortografia ja käsiala viittaavat 1600-luvun lopulle. Samaan tulokseen päätyi köyliöläinen Oiva Linturi 1910-luvulla kirjoittamassaan surmavirsitutkielmassa. Myös se on luettavissa näillä Köyliö-seuran sivuilla.

Vaikka surmavirren ajatus ei jää epäselväksi lukijalleen, kirjallinen asu tuottaa hankaluuksia. Kirjoitettu suomi haki tuohon aikaan vielä oikeita uomiaan. Lukija jää monen sanan kohdalla aprikoimaan, mistä on kysymys. Jotkut sanat jäävät miettimisestä huolimatta vieraksi. Kun teksti vielä on runollisesta muodostaan huolimatta melko tasapaksua - säeryhmitys siis puuttuu -, lukeminen on hankalaa.

Outoihin sanoihin saa nykykielisen merkityksen toisaalla näillä kotisivuillamme olevasta Oiva Linturin aikanaan kirjoittamasta pro gradu -tutkielmasta. Tämän surmarunon kieltä käsittelevän tutkielman lopussa on aakkosellinen sanaluettelo selityksineen. Kenenkään siis ei tarvitse lukiessaan vaeltaa runon syntymisen (keski-)aikaisessa pimeydessä.

Alkuperäinen Surmavirsi

Runo Laulu Sant Henderikistä Ensimmäisestä Tuurun pispasta joca on syndynyt Englandisa ja sitten kuningahasta Ruotzisa Eriki Rjjarista. vuonna. 1150.

Kaxi olli pyhä mjestä. Kaxi kansan ruhtinasta, ja Risti weljestä jaloa. Yxi kaswoj Ruotzin maalla. Toinen maalla wierahalla – pijan kasuojt pinnelliset, yxi wuotiset ylleninjt. Lapsi maalda wierahalda Se oli Herra Henderjki waan joca Ruotzisa yllenj, Se olli Erikj rjjarj. Ruozin kuuluisa kunjngas. Sanoi Herra Henderjki Erikillen weljellensä Läkämme Hämeheh maallen, maallen ristimätömällen pajkallen papitomallen Kiwij kjrkoia tetämmähän ja kappelja rakendamahan nijn sitten Eriki Rjjarj, sanoin Lausuj sujn puheli weikosenj wajmon pojka palion on sinne mennehittä eij palion pallanehitta ennämpi wiellä ewännehitä njn sanoj hän toki mjnä Lähden en tottele jos mjnä tappetanehen maan kunjngahat kattunehet kujtengin toinen jänewi jällelen

Sitten Herra Henderji sanoin Lausu suujn puheli pildisemj pienojsemj wandi waxan korkuhujnen otta korja kodasta ja pane korja kohdallensa perällensi pienj kirja anduroijllensa asetta aset tammiset asetta ohjat suonjset oijenna pane ränget mursun lujset. waliahat majawan luiset Harman kaulahan kahden puolen. Otta sitten ohrijda orojnen jdulda jsoi lihainen maatta jouhi maldahjsi jlda pane luoka kynä päjnen harjallen hywän hewoisen

Sitten Herra Henderiki ajiella karrutele wirman peuroja wrjttele jällisänsä juoxemahan Lattoi se lauman laulajitta päänsä päällen lendämähän, otzahansa wirwotamahan Karhu olli . rauta kahlehisa terj rautajnen. kukersi karhun rautaisen kidasa. Jänön wiellä Walkoisen hypiti edesänsä wildin päällä njn sanoj pildi pikurujnen wandi waaxahan korkuhujnen jo mjnun tullepä nälkä njn sanoj Herra Henderjki jo pijan talo tullepä Laloila on takoja Lähdet otta kyrsä unnjn päällä otta olluta kellarista heittä pennjgit sijahan hejnat heinä huonehesta ja kaurat kaura hjjngalosta heittä penningit

sijahan – nijn sitten paha waimo pannahjnen satta syöja sappehinen Sepä kirkuj kiukahalda parku patzahan nenästä Lahka kujn Lalloi kottihin saapj wielä se suun luunsi luistelepj wiellä päänsi päristelepi Suonensi sirgotelepi nijn sitten Herra Henderjki kijruht taloista pojs.

Lalloi cujn sitten tulli kotihin walehteli wanha naara ja sanoi pojkaiseni nuorempanj jopa on täsä sitten käynyt ruoka Ruotzin Syömä Saxa otti kakon uunjn päädä otti ollutta kellärista heitti tuhkia sijahan heinät hejnä huonehesta kaurat kaura hingalosta heitti tuhkia sijahan. Nijn siwuj lallo loi lahtarjnsa pijlun pitkän kjrwehensä lykäjs sitten lylönsä lumellen kuin olli wuoldu wuoleskeldu syöxi kalhut kalja maallen cujn olli talwisen jänöjnen nijn sitten Lalli hihti hirmujsesti lylö juoxi winhiästi Tulli suitzi suxen tiestä sawu sauwan somman tiestä elli siasta

Sitten Herra Henderjki sanoin lausui suujn puheli jo Lallo hihtäjn tullepä pitkä keihäs kajnalosa Tunsi hän tuhon tulleswan hättä päjwän päälän saawan ja sanoj pildisenj pienoisemi wandi waxahan koruhujjnen katzos kiwen taka eij olle kilpiä kiwesä katzo taka tammen warjosta hywäin hewoisen kuhunga luuni lendelepi suoneni sirottelepi ne sinä werkahan wettele sini langojhin sittelle siwu kajki kaunjhisti ja asetta orjhjin rehehen kuhunga orit tauwonnewi sittä härkä pandakohon ja kuhunga härkä tauwonemi sijhen kirko tehtäköhön kappeli rakennetakohon Herran Henderjkin njmehen josa on härkä tauwonuna njn Nousiaiset heittä maahan heittä kangahan njmehen elli nenähän Sijhen Herra Henderjki ensimmäjnen haudatihin kirko myöskin rakettihin sijhen Herran Henderjkin njmehen, mutta wan eij pojka pikurujnen wandi waxahan korkuhujjnen eij kexinyt lumen sisäldä pyhän miehen peukalota sormja json jsännän kulda sormuxen keralla ennen kuin kesä sydännä sitten kujn kewät olli ihana ja ijää olli järwestä suulanut nijn sitten kesä sydännä pienen jään palaisen päällä tuuli alloisa aijellj Sormja pyhän urohon kulda sormuxen keralla ihmjsillen nähtäwäxi tunnus merkixi jalloxi jotta eij suonnut suurj Luoja eijkä sallinut Jumala weden alle waipumahan eijkä hukahan tullemahan

pyhän miehen peukalota sormja ison isännän kulda sormuxen keralla. Lalli sitten pahin pakanoista julmin juudasten seasta joca tappoi pyhän miehen pispan Herran Henderjkin otti korkjan kypärän pyhän miehen pispan päästä panj päähänsä omahansa kallohonsa jlkiähän menj sitten kildinä kotihin waimo kehräs tortillansa sanoin lausuj suujn puheli mistä on Lalloi lakin saanut mies häjy hywän kypärän Lalli nosti sitten lakiansa Lallin hiuxet lakihin imejnyjt kajken kamaran keralla lujkos luista irrallensa kajki kallostä kamara eronut tulli turpa turwatomaxi pää paha paliahaxi nahatomaxi kujn naudan pää paliahaxi pahan panna

Sen teki suuri Luoja salli wäkwä Jumala imehexi iloixi tunnus merkixi jaloxi mutta nyt on pispa ilosa Lalli piinasa pahasa pispa Engelein kansa laulele jlon wirtä weisajle Lalli hiidesä hihtelepi lylöynensä luistelepi pijnan sawuhun sakiahan sawuwallansa sattutele. Pirut pahoin pistelewät helwetin heldehesä sjelu parka waiwallewat sieldä meittä waka Jumala ja estä totinen Luoja saatta sallihin taiwahasa ja ilohon ijankaikisehen ja päästä häjyst maajlmasta Amen